

Protužidovska propaganda u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Maslov, Franka

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:260760>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski dvopredmetni studij pedagogije i povijesti

Franka Maslov
Protužidovska propaganda u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj
Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Pedagogija i Povijest

Franka Maslov

Protužidovska propaganda u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatske i svjetske moderne i suvremene povijesti

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2021.

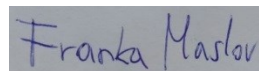
Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 17. rujna 2021.

0122230665

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Protužidovska propaganda jedna je od istaknutijih propagandi koja se odvijala u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske. Tijekom čitavog vremena opstanka nove državne tvorevine, jasno je kako je ustaški režim bio pod velikim utjecajem sila Osovine, a ponajviše nacističke Njemačke. Ustaško vodstvo bilo je vrlo surovo te ovaj režim predstavlja jedan od najkrvavijih satelitskih režima za vrijeme Drugog svjetskog rata. Ustaški pokret u svojim korijenima imao je usađena načela rasizma i netolerancije, koja su bila izrazito izražena protiv židovske zajednice. U ovom se završnom radu na temelju analize literature donosi pregled začetka stvaranja nove države te politike koja se provodila već na samom početku. Kroz poglavlja se opisuje nemilosrdna ustaška politika koja je u svojoj srži imala ideološke osnove koje su bile okrenute protiv takozvanih „neprijatelja“, a jedan od njih bili su Židovi. Nadalje, objašnjava se važnost propagande te se govori o ustrojstvu propagandnih sustava koji su za konačni cilj imali obmanjivanje javnosti i opravdavanje terora koji je vršio ustaški režim. U konačnici, donosi se pregled svih važnijih aspekata protužidovske propagande te se iznose detalji o takozvanoj židovskoj suradnji s pojedinim državama i zajednicama.

Ključne riječi: protužidovska propaganda, Nezavisna Država Hrvatska, ustaški režim, propagandni sustav, ideološke osnove

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Propast Kraljevine Jugoslavije i stvaranje Nezavisne Države Hrvatske.....	3
2.1. Političke prilike u Hrvatskoj na početku marionetske Nezavisne Države Hrvatske	4
3. Propaganda i ustrojstvo propagandnih sustava	7
4. Protužidovska promidžba i antisemitizam	9
4.1. Plakati	10
4.2. Psihološki modeli protužidovske propagande ili Tri „D“	13
4.3. Rasna teorija urođene toksičnosti krvi.....	15
4.4. Rasni zakoni	16
4.5. Židovski „ekskluzivizam“ i Talmud.....	18
4.6. Izložba <i>Židovi</i>	19
4.7. Židovsko „protuhrvatstvo“	21
4.8. Pojavljivanje naznaka „konačnog rješenja“	22
4.9. Pljačka židovske imovine	23
5. Židovska „suradnja“.....	24
5.1. Židovi i Narodnooslobodilački pokret.....	24
5.2. Židovi, boljševizam i Sovjetski Savez.....	25
5.3. Židovi i Sjedinjene Američke Države	26
5.4. Židovi, plutokracija, slobodno zidarstvo i boljševizam – međunarodno židovstvo	26
7. Cionizam	27
8. Zaključak.....	29
9. Literatura	30
9.1. Popis priloga.....	31

1. Uvod

Nezavisna Država Hrvatska¹, u kratkom vremenu svoga postojanja tijekom Drugog svjetskog rata, bila je u službi totalitarnih režima i ideologija iz kojih je crpila ideološke postavke na kojima je počivala njihova vlast. Od početka postojanja NDH, radilo se na obmanjivanju javnosti i ocrnjivanju takozvanih „neprijatelja“ hrvatskog naroda i države. Izdvojila se protužidovska propaganda koja je za cilj imala prikazati Židove kao nevrjedne, zle, pohlepne i željne moći. Na sve moguće načine nastojao se opravdati teror koji je bio usmjeren protiv židovske zajednice, kako bi javnost postala indiferentna i počela vjerovati u ono što joj se prezentira. To se postiglo kroz psihološke modele protužidovske propagande, ili „Tri D“, odnosno faze difamacije, dehumanizacije i demonizacije. One su se vremenom pojačavale i međusobno ispreplitala. Pomno osmišljen propagandni sustav, koji je isticao Židove kao začetnike triju navodnih velikih opasnosti, odnosno kapitalizma (plutokracije), slobodnog zidarstva i boljševizma, svojim metodama ulazio je u svijest društva. Propagandni aparat koristio je brojne metode, poput izložbi, upečatljivih plakata, novinskih članaka i slično.

Cilj završnog rada je prikazati ključne elemente protužidovske propagande i metode koje su korištene u njezinu ostvarivanju. U završnom radu će se odgovoriti na sljedeća pitanja: koje su bile okolnosti nastanka NDH, koji su to ideološki elementi protužidovske propagande te od koga su ih ustaše preuzele. Potom, u završnom radu istaknut će se kako prisutnost protužidovske propagande u NDH jasno oslikava utjecaj nacističke Njemačke na ideološke postavke ustaškog režima. Navest će se koliko su gorljivo poglavnik Ante Pavelić i njegove pristaše nastojali protužidovsku propagandu kroz medije i javne istupe okarakterizirati kao politički poželjnu.

U završnom radu u početnim poglavljima bit će prikazano stvaranje te političke prilike u početnoj fazi marionetske NDH. Glavni dio rada prikazat će glavne aspekte i metode protužidovske propagande koja je za cilj imala demoniziranje Židova. Na samom kraju govorit će se o židovskoj „suradnji“ s neprijateljima hrvatskoga naroda te cionizmu. Literatura koja je najviše korištena je knjiga Boška Zuckermana, pod naslovom *Psihologija holokausta: protužidovska propaganda u NDH i Srbiji (1941-1945)*. Autor u njoj detaljno i opsežno

¹ U daljnjem dijelu rada NDH

objašnjava protužidovsku propagandu i metode koje su korištene kako bi ona bila djelotvorna i utjecala na široku masu ljudi.

2. Propast Kraljevine Jugoslavije i stvaranje Nezavisne Države Hrvatske

Pristupanje Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu ostvareno je 25. ožujka 1941. čime su okončani pregovori koji su trajali duže vrijeme. Nastupile su masovne demonstracije koje su kulminirale odmah po pristupanju Trojnom paktu. Najveći otpor dogodio se u Beogradu, čime je narod pokazao svoje političko stajalište odnosno volju da Jugoslavija ne bude njemački saveznik. Kada se govori o Banovini Hrvatskoj, većih prosvjeda nije bilo te su ponajviše komunisti pokušavali organizirati demonstracije i raspirivati nezadovoljstvo. Zbog nemira i negodovanja naroda, izvršen je državni udar od strane časnika Jugoslavenske vojske i oborena je vlada Cvetković-Maček te je ustrojena nova na čijem čelu je bio general zrakoplovstva Dušan Simović. Uz to, smijenjeno je Namjesništvo i kraljem je proglašen maloljetni Petar II. Karađorđević. Takvo stanje stvari podržavali su američki predsjednik Franklin D. Roosevelt i britanski premijer Winston Churchill. General Simović i Srpska pravoslavna crkva jasno su dali do znanja i zastupali stav protiv pristupanja Trojnom paktu, ali su izbjegavali istupiti iz njega kako ne bi došlo do njemačkog napada na Jugoslaviju.² Pristupanje hrvatskog političara Vladka Mačeka u spomenutu vladu pojašnjava se zahtjevom službene britanske politike. Hitler je na sjednici u Berlinu tražio snažne mjere s ciljem razbijanja Jugoslavije te bez zadržke, 27. ožujka, „Planom 25“ naređuje napad na Jugoslaviju. Britanci su obavijestili jugoslavensku vladu o energičnom pripremanju Njemačke za napad, no konačna mobilizacija se mogla okončati tek 22. travnja. Invazija je započela 6. travnja bombardiranjem Beograda. Nedugo nakon toga, kralj Petar II. i vlada bježe u inozemstvo, a 17. travnja potpisuje se bezuvjetna kapitulacija. Nacistička Njemačka i fašistička Italija između sebe su podijelile jugoslavenski teritorij na njemačku i talijansku zonu utjecaja. Njemačkoj je pripao veći dio Slovenije te je uvedena vojna okupacijska uprava u Srbiji i Banatu. Italija je pripojila južni dio Slovenije s Ljubljanom, sjeverni dio Hrvatskog primorja s otocima (osim Paga), dio Gorskog kotara i veći dio Dalmacije s otocima (osim Brača i Hvara). U Crnoj Gori i Sandžaku uspostavljena je talijanska okupacijska uprava. Mađarska je pripojila Prekomurje, Baranju i Bačku te pod okupacijom držala Međimurje. Bugarska je prisvojila veći dio Makedonije i jugoistočnu Srbiju.³ Na prostorima preostalih dijelova Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srijema, formira se NDH 10. travnja 1941.

² Boško Zuckerman, *Psihologija holokausta – Protužidovska propaganda u NDH i Srbiji (1941-1945)* (Zagreb: Bet Israel, 2011), 1.

³ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 2.

2.1. Političke prilike u Hrvatskoj na početku marionetske Nezavisne Države Hrvatske

Spomenuti predvodnik ustaškog pokreta, Ante Pavelić, izbjegao je u emigraciju tijekom siječnja 1929. nakon proglašenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića. Tijekom boravka u emigraciji, izoštrio je svoja politička shvaćanja te postao znatno radikalniji.⁴ Kako su godine odmicala, ustaški pokret poprima sve više nacističkih i fašističkih obilježja te se približava njihovoj ideologiji. Povezano s tim, prihvaćaju se i protužidovski ideološki elementi koji su bili svojstveni nacizmu. Antisemitizam, uz antiromstvo, su samo neka od obilježja koje je NDH preuzela od drugih radikalnih desničarskih režima.⁵ Nacistička Njemačka zadobivala je sve jaču političku ulogu te je i to jedan od razloga zašto je Pavelić prihvatio ekstremni rasni antisemitizam za jedno od njegovih ključnih političkih stajališta. U stvarnosti, ustaška ideologija temeljila se na njemačkog nacizmu i talijanskom fašizmu, no s prilagodbom hrvatskom okruženju i njegovim posebnostima.⁶

Također, na hrvatsko židovstvo gledao je kao na nešto isključivo strano i nepoznato izvornom čistom hrvatstvu. Po njegovom razmišljanju, židovstvo ubire hrvatski kapital i predvodi hrvatsku trgovinu te ostvaruje svoju nezasitnu materijalnu korist pa na taj način ono postaje protudržavni element. Nakon dolaska Pavelića u Zagreb i proglašavanja njega poglavnikom, ubrzo u novinama *Hrvatski narod* izjavljuje kako su Židovi nepoželjni u javnosti te im je zabranjen pristup kavanama, restauracijama, gostionicama i sl. na području pod njihovom kontrolom. Ustaška načela bila su vrlo bitna stavka kada se govori o poveznici s državnim institucijama. Na snagu je stupio dualizam vlasti, odnosno ustaški pokret imao je svoje odvojene organizacije. Ustrojena je Ustaška nadzorna služba kao policija, Ustaška vojnica kao vojska te civilna vlast, civilna policijska i vojna struktura, a nad svima njima stoji poglavnik koji u rukama ima svu moć. Velik broj činjenica ukazuje na to da su vodeći ljudi ustaškog režima prihvatili proglašenje židovskih mjera.⁷ Najutjecajniji pripadnici ustaškog pokreta od samog početka zagovarali su pronjemački utjecaj jer su mislili kako će time ostvariti velikohrvatske ciljeve glede teritorija.⁸

⁴ Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb: Naklada Pavičić, 2002), 184.

⁵ Sabrina P. Ramet, *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.* (Zagreb: Alinea, 2009), 19.

⁶ Ramet, *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, 29.

⁷ Ramet, *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, 30.

⁸ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 3.

Kako je vrijeme odmicalo, situacija u državi postala je sve radikalnija. Antisemitizam, kao nacistička ideologija, je bio prihvaćen od strane Pavelića i ustaškog pokreta. Zakonska odredba za obranu naroda i države, proglašena 17. travnja 1941., udarila je temelj teroru koji će se dogoditi u NDH.⁹ Nadalje, bio je potreban represivni aparat za izvršenje ustaškog programa genocida čiji je predvodnik bio Eugen Dido Kvaternik.¹⁰ On imenuje Miju Babića kao zapovjednika svih koncentracijskih logora u NDH. Logorski sustav Gospić-Velebit-otok Pag označio je početak holokausta u NDH. Nešto kasnije, formira se Jasenovac kao logor smrti, u kojem je stradala više od polovice ukupno stradalih Židova u NDH. Prema Ivi Goldsteinu, definirane su tri razine i tri ličnosti koje su obilježile genocid nad Židovima u NDH, a to su Ante Pavelić, Eugen Dido Kvaternik i Vjekoslav Maks Luburić. Kako bi se pokazali odanima, surađivali su i kontaktirali Berlin u vezi s progonima i ubojstvima Židova.¹¹ Također, kada se govori o suradnji s Njemačkom, Edmund Glez von Horstenau, koji je bio obavještajac u NDH i bavio se političkim poslovima, imao je velik utjecaj na političare i generale te se u njegovim izvještajima mogu pronaći brojni podatci.¹²

Nadalje, ideja NDH kao totalitarne i autoritarne države počivala je, kao i sam ustaški pokret, na temeljima ideologije fašizma i nacionalsocijalizma. Novi europski poredak bio je cilj koji su ustaški čelnici htjeli nametnuti te je jedna od glavnih komponenata bila takva da cijeli narod postaje jedna velika obitelj. Ako pojedinac od toga odudara, on samim time prestaje vrijediti.¹³ Vrlo važan segment bila je i „čistoća“ hrvatskog naroda, odnosno trebao se provesti duhovni, moralni i intelektualni obrat ljudi.¹⁴ U cjelinu hrvatskog društva mogli su se uklopiti samo pripadnici ostalih europskih arijskih naroda. S druge strane, oni koji to nisu bili, prvotno su osuđeni na kolektivnu izolaciju, izrugivanje i demoniziranje, a zatim i likvidaciju. Zakonska odredba koja je govorila o očuvanju hrvatske narodne imovine, bila je prva protužidovska odredba koja je na snagu stupila jako brzo, već 18. travnja 1941. Takva odredba bila je prijeko potrebna novoj vlasti zbog pomanjkanja novca, za kojeg su tvrdili da ga je najviše kod prve grupe Židova starosjedilaca.¹⁵ Kada se govori o političkim prilikama u NDH, bitno je naglasiti kako su one bile određene nacističkom predratnom politikom te je do velikog izražaja došao antisemitizam kojeg su ustaške vođe prigrlile, no mora se uzeti u obzir

⁹ Ramet, *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, 13.

¹⁰ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 4.

¹¹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 5.

¹² Vasa Kazimirović, *NDH u svjetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza von Horstenau 1941.-1944.* (Beograd: Nova knjiga – Narodna knjiga, 1987), 339.

¹³ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 7.

¹⁴ Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 135.

¹⁵ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 8.

i inferiorni položaj vodstva NDH naspram nacističke Njemačke, kao i ostalih kvislinških država toga doba.¹⁶ Od tog trenutka on je postao njihovom službenom politikom koja će nanijeti mnogo zla i nepravde židovskom narodu na području tadašnje NDH.

¹⁶ Alan Labus, „Upravljanje medijima, cenzura, te položaj i uloga novinara u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“, *Studia lexicographica: Časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 3 (2009), br. 1-2 (4-5): 106.

3. Propaganda i ustrojstvo propagandnih sustava

Propaganda se definira kao više ili manje sustavno manipuliranje uvjerenjima i stavovima drugih ljudi.¹⁷ Iza nje uvijek stoji neka vrsta manipulacije, a izvršava se vrlo oprezno i promišljeno te postoje detaljni planovi kako će se ona plasirati u javnost. Vrlo je bitan segment iznenađenja koji bi kod društva postigao najjači efekt kroz razne simbole, argumente i činjenice koji bi se planski artikulirali te plasirali u javnu sferu. Često se namjerno iskrivljuju ili izostavljaju činjenice kako bi se kod ljudi stvorio dojam da je lažna slika koja se predstavlja doista istinita te kako bi se u nju povjerovalo. Na taj način odvraća se pozornost s prave istine pa ljudi vrlo lako usvoje obrasce koji su im na neki način nametnuti. U novonastaloj državnoj tvorevini, odabrana je osoba kojoj će se morati polagati svi računi i koja će biti povjerenik za tisak i propagandu, a to je bio Ivo Bogdan.¹⁸ Vrlo brzo nakon uspostavljanja ustaškog novinstva, u listu *Hrvatski narod* izašlo je poglavlje koje je bilo naslovljeno *Nova era u hrvatskom novinstvu*. Ustaški režim htio je strogom političkom kontrolom medija utjecati na sadržaj novina, odnosno na informiranje javnosti.¹⁹ Takvo stanje stvari podrazumijevalo je gašenje pojedinih listova koji nisu odgovarali režimu i ljudi koji se nisu htjeli podvrgnuti naređenjima.²⁰ To se odnosilo i na pojedine novinare koji se nisu htjeli pomiriti s novonastalom situacijom pa su dobivali otkaze ili ih dobrovoljno davali. Primjerice, prestale su izlaziti novine *Novosti* i *Jutarnji list* jer je ustaška vlast odlučila kako želi osnovati vlastito novinstvo koje će biti u skladu s njihovim shvaćanjima, retorikom i poretkom. Pokreće se zagrebački informativni dnevnik *Novi list* koji će se ubrzo preimenovati u *Nova Hrvatska*. Oni su navedeni kao jedni od važnijih listova kada se govori o bilježenju bitnih zbivanja na području NDH. Istaknuti su još i osječki *Hrvatski list* i sarajevski *Novi list*. Nadzor ustaške vlasti nad hrvatskim novinstvom ogleda se u konstataciji da će hrvatsko novinstvo biti od sada kao uvijek samo u službi hrvatske narodne stvari i hrvatskih državnih interesa.²¹

Novinari su postali meta stroge kontrole te su dobivali svakodnevne upute i imali učestale konferencije s novinskim odsjekom koji je držao sve pod nadzorom.²² Dakle, kristalizira se jasan odnos države prema novinstvu kao glavnom propagandnom čimbeniku. U

¹⁷ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 37.

¹⁸ Alan Labus, *Politika i novine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Plejada, 2011), 34.

¹⁹ Labus, *Politika i novine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, 30.

²⁰ Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 137.

²¹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 37-38.

²² Alan Labus, „Politička propaganda i kulturna revolucija u „Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“, *Informatologia* 44 (2011), br. 3: 218.

takvim okolnostima nije dolazio u obzir bilo kakav vid slobodnog novinstva te bilo kakvo odupiranje ukorijenjenim propagandnim stajalištima. Upravo je velik broj novinara dao svoj značajan doprinos protužidovskoj propagandi. Oni koji i nisu bili toliko uvjereni u ustašku ideologiju, svojim dobrovoljnim pristajanjem na funkciju novinara, postajali su velikim dijelom odgovorni za nepovoljno okruženje u kojem su se našli Židovi. Smjernice za novinstvo dolazile su od strane Hrvatskog državnog novinskog ureda, koji će kasnije biti preimenovan u Hrvatsku izvještajnu službu (HIS).²³ Ustrojava se i Državni izvještajni i promičbeni ured od kojeg se očekivalo davanje uputa novinstvu, nadziranje rada i djelovanja novinara, suradnja s Ministarstvom unutarnjih poslova i Ustaškom nadzornom službom po pitanjima cenzuriranja časopisa i novina.²⁴ On je imao najviše ovlasti po pitanju propagande u NDH. Unutar ureda osnovan je i Ured za propagandu kao posebni odsjek koji se uglavnom bavio izradom letaka i plakata. Odsjek za unutarnju promičbu imao je zadatak onemogućavati promidžbenu djelatnost pojedinih skupina, koji su smatrani neprijateljima (Židovi, komunisti, masoni i dr.) te zbog toga izdaje letke, brošure, plakate, knjige itd.²⁵ Nadalje, ukidanjem spomenutog ureda, njegovu ulogu preuzima Glavno ravnateljstvo za promičbu pri Ministarstvu narodne prosvjete, koji je imao veliku ulogu u usmjeravanju tiska.²⁶

Za dobivanje novinarskog posla, pojedinac je morao dokazati svoje arijevske podrijetlo u smislu Zakonske odredbe o zaštiti krvi i časti hrvatskog naroda te s izuzetkom ako je osoba stranog podrijetla, ali uz odobrenje Ministarstva narodne prosvjete. Za sadržaje koji su plasirani, podrazumijevala se kazneno-pravna i građansko-pravna odgovornost, dok je za cjeloviti sadržaj bio odgovoran glavni urednik. Slijedom svega navedenoga, jasno je kako su ustaški novinari bili svjesni posljedica svojeg pisanja, kao i odgovornosti koji su nosili sa svojom novinarskom karijerom u vremenu novog poretka u Europi.²⁷

²³ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 40.

²⁴ Alan Labus, „Novinska promidžba i formiranje javnog mnijenja: Politički i ratni ciljevi ustaških vlasti i Trećeg Reicha u tisku Nezavisne Države Hrvatske na kraju Drugog svjetskog rata“, *Informatologia* 47 (2014), br. 2-3: 100.

²⁵ Labus, *Politika i novine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, 38.

²⁶ Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 136.

²⁷ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 41-42.

4. Protužidovska promidžba i antisemitizam

Treba istaknuti kako su ideološke postavke uvijek stavljene u službu totalitarnih režima i ideologija na kojima počiva određena vlast.²⁸ Propaganda se temelji na više važnih čimbenika, od kojih je zasigurno jedan od najbitnijih ocrnjivanje neprijatelja pojedinog naroda koji na razne načine želi uništiti taj narod i državu. Promidžba u NDH je prihvatila stereotipne slike Židova, prvenstveno kao sakupljača novca.²⁹ Ona se od samog začetka NDH izdvajala po količini mržnje, huškanju naroda protiv Židova i pozivanja na uništenje jedne zajednice. Antisemitizam bio je u punoj snazi, kako u oglednoj nacističkoj Njemačkoj, tako i u kolaboracionističkoj NDH, a definira se kao težnja da se razori leglo zla, dok su Židovi rasa zla.³⁰

Uočljivo je kako se protužidovska promidžba u NDH oslanjala i tražila uzor u njemačkoj nacionalsocijalističkoj protužidovskoj promidžbi. Židovi su predstavljani kao niža rasa, nevrijedne, nemoralne i zle osobe koje žele pokoriti cijeli svijet i zagospodariti njime. Spočitavala im se njihova gospodarska i financijska dobrobit kojom se manipuliralo da njome prijete opstanku europske kulture i civilizacije te pogotovo opstanku malih europskih naroda, među kojima su bili i Hrvati. Zbog toga, oni su („međunarodno židovstvo“) optuživani kao osnivači i voditelji triju velikih opasnosti za male narode i čovječanstvo u cjelini: kapitalizma (plutokracije), slobodnog zidarstva i boljševizma. Također, prikazani su i kao bliski suradnici s nekadašnjim jugoslavenskim vođama, kako bi bili okarakterizirani kao pomagači stranim tlačiteljima hrvatskog naroda. Protužidovska promidžba dosegla je svoj vrhunac izložbom *Židovi: Izložba o razvoju židovstva i njihovog rušilačkog rada u Hrvatskoj prije 10. IV. 1941.: Rješenje židovskog pitanja u N.D.H* koju je organizirao DIPU (Državni izvještajni i promidžbeni ured).³¹ Izložbu su pratili brojni promidžbeni materijali i posvećena joj je velika pozornost. Kao poseban promidžbeni materijal istaknuo se plakat koji je vrlo rado korišten. On se uočava u dijelovima promidžbenog filma *Kako nastaju izložbe* koji prikazuje nastanak i organizaciju izložbe. Uz to, postoji i niz njemačkih plakata u izdanju Promidžbenog ureda Hrvatska koji su sadržavali protužidovske elemente.

²⁸ Stjepan Bekavac i Mario Jareb, *Politički plakat u NDH* (Zagreb: Despot infinitus, 2015), 146.

²⁹ Ramet, *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, 17.

³⁰ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 25.

³¹ Bekavac i Jareb, *Politički plakat u NDH*, 146-147.

4.1. Plakati

Još uvijek se nastoji i želi dokazati vrijednost plakata, letaka i sitnog tiska, kao izvora za povijesna, kulturološka, sociološka i druga istraživanja. Zbog izloženost javnosti, sadržaj i tekst plakata trebaju biti uočljivi pa čak i napadni, kako bi kod promatrača izazvali šok i reakciju - boje trebaju biti što jače zbog veće primjetnosti. Namjena plakata je da kod promatrača izazove neki osjećaj ili ga navodi na djelovanje jer na taj način plakat ispunjava svoju komunikacijsku i promidžbenu ulogu. Takav pristup ponajprije imaju politički plakati, koji su vrlo moćno sredstvo promidžbe. Također, on je samopromidžbeni medij jer veliča ono što zastupa. Zbog toga se često događa svjesno obmanjivanje publike od strane autora te se ne suzdržava ni od izmišljenih i krivotvorenih podataka.

Plakat je svjedok vremena te samim time i važan povijesni dokument kojeg valja istraživati i pridavati mu važnost. Takvim načinom se ne otkriva samo ono što se naglašavalo i veličalo, nego i ono što se prešućivalo ili držalo u tajnosti. Plakati ustanova medijskog i promidžbenog sustava NDH pripadaju skupini političkog plakata, no s obzirom na vrijeme nastanka oni se također svrstavaju u kategoriju ratnog plakata. Većina plakata koja je objavljena u okviru državnoga medijskoga i promidžbenog sustava nastala je u sklopu Izložbeno-grafičkog odsjeka (IGO), Državnog izvještajnog i promidžbenog ureda (DIPU), koji je kasnije preimenovan u Glavno ravnateljstvo za promidžbu (GPR). Većina ilustracija promidžbenog karaktera u pravilu nisu potpisana te sve do danas nisu poznata imena autora, ali ipak je poznato kako je za IGO radio velik broj istaknutih umjetnika, poput Andrije Maurovića.³² U prvih par mjeseci postojanja NDH pa sve do njezina okončanja, objavljen je velik broj plakata u nakladi ustanova medijskog i promidžbenog sustava NDH. Poneka likovna rješenja na plakatima bila su upotrijebljena i u naslovnicama knjiga i listova pa su i na taj način mogli utjecati na javnost.³³ Golem broj plakata u NDH zapravo je bio njemačkog podrijetla te je iznimna atraktivnost, jezična i sadržajna prilagođenost prikrivala njihovo njemačko podrijetlo.³⁴ Plakati su objavljivani i isticani do kraja rata, o čemu govore i sačuvane suvremene fotografije.³⁵

³² Bekavac i Jareb, *Politički plakat u NDH*, 5-11.

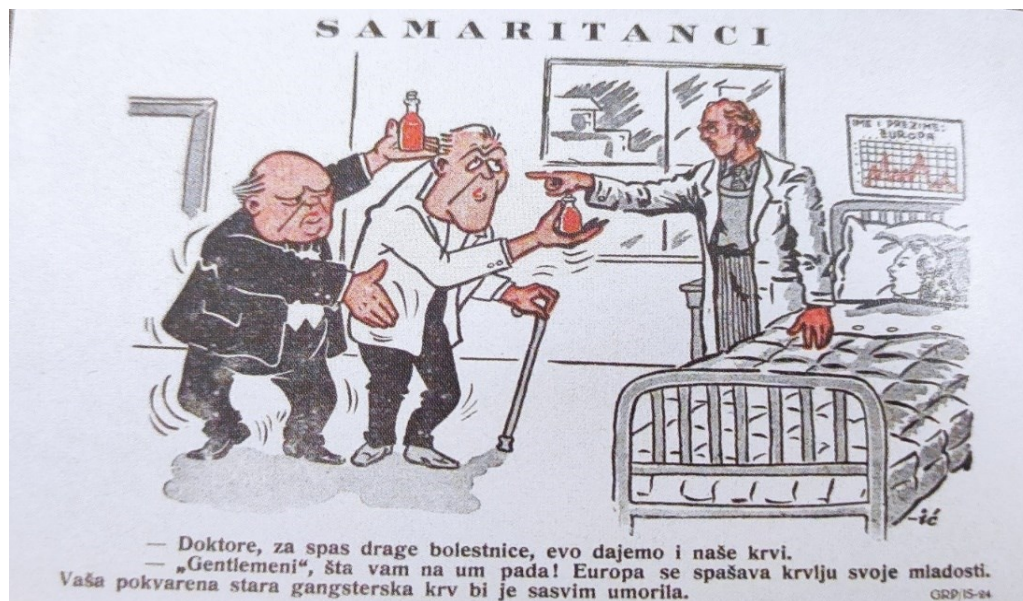
³³ *Isto*, 15.

³⁴ *Isto*, 38.

³⁵ *Isto*, 15.

Prilog 1: Tajne sile!

Prilog 2: Samaritanci

4.2. Psihološki modeli protužidovske propagande ili Tri „D“

Dvije ideje koje su uvijek dolazile do izražaja i bile sveprisutne bile su prirodno neprijateljstvo Židova naspram ostalih naroda i nepovjerenje u Židove zbog njihovih posebnih rasnih karakteristika koje su se vrlo često nazivale neuništivim. Prema tome, zagrebački *Novi list* izvještavao je kako su negativne osobine Židovima u krvi, naslijeđene iz naraštaja u naraštaj te je neozbiljno pretpostaviti, da bi ih se oni mogli ikada osloboditi. Psihološki čimbenik bio je vrlo važan kada se govori o djelovanju propagande. Upravo propagandna djelovanja trebala su pročistiti savjest društva zbog vrlo radikalne politike koja je bila okrenuta protiv Židova. Novonastala propaganda stavila se u službu novog poretka te se zbog svega navedenoga, često tvrdi kako su propaganda i teror u totalitarnim zemljama vrlo bliske jedna drugoj.³⁶

Vremenom je nastala protužidovska idejna konstrukcija u tri faze: faza difamacije, faza dehumanizacije i faza demonizacije (Tri „D“).³⁷ Sve tri faze nadopunjavale su se i izmjenjivale u istom vremenskom roku. U fazi difamacije javnost se trebala umrtviti, propagandnim djelovanjem učiniti ju pasivnom. Nakon takvog čina, sve ono što je trebalo uslijediti bilo je lakše za provesti u djelo. U početnoj fazi difamacije trebalo je Židove ocrniti i staviti na loš glas. Opisivalo ih se kao škrte, egoistične i nesolidarne, a imenovani su neprijateljem hrvatskog naroda jer su, kako se navodilo, uvijek bili u službi neprijatelja hrvatstva. Postojale su brojne neosnovane optužbe, poput toga da najveći dio zagrebačke prostitucije ima svoj izvor u židovskim kućama. Također, židovske liječnike se optuživalo kako planski izvršavaju pobačaje i tako ubijaju nerođenu hrvatsku djecu. Nadalje, faza dehumanizacije penje se za jedan stupanj više te se u njoj događaju razne zabrane. Primjerice, Židovima su zabranjena posjećivanja kavana i restorana, šetnje gradskim perivojima, odlazak u javna gradska kupališta te im se žestoko ograničavalo kretanje ili zadržavanje na određenim gradskim dijelovima.³⁸ Ekskomunikacija je također bila postojana, jer su bili isključeni iz društvenih udruženja i događanja u NDH, što je bilo veliko poniženje. Dehumanizaciju se moglo vidjeti u primjeru kako im je bilo zabranjeno doći na gradsku tržnicu i kupovati živežne namirnice prije 10 sati ujutro. Takvim načinom su mogli kupiti samo ono što je preostalo i često bi ostali bez ičega. U Sarajevu su Židovi mogli kupovati namirnice samo u

³⁶ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 17-18.

³⁷ Boško Zuckerman Itković, „Funkcija protužidovske propagande zagrebačkih novina u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od travnja do srpnja 1941. godine“, *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 1: 82.

³⁸ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 22.

židovskim trgovinama, dok arijevske trgovci nisu smjeli prodavati namirnice Židovima. Najupečatljivija i najočitija mjera u fazi dehumanizacije Židova svakako je nošenje židovskog znaka. Znak je bila Davidova zvijezda na podlozi žute boje. Posljednja faza, faza demonizacije, u svojoj srži ima obilježja mistificiranja jer se htio postići privid kako su Židovi izopačeni, zlonamjerni i kako imaju vrlo zao duh. Izmišljeni su razni razlozi zbog kojih njih treba izbjegavati i od njih strahovati, a nazivani su kugom, bacilima, rakom i drugim pogrđnim nazivima. Već u samim počecima postojanja NDH isticala se potreba za biološki čistom hrvatskom rasom od židovske zaraze. Tretiralo ih se kao parazite i crve na tijelu hrvatskog naroda, koji neprimjetno razaraju obitelj, selo i grad.³⁹

Trebalo je pronaći krivca i žrtveno janje za hrvatske nedaće u prošlosti, i ono je pronađeno u Židovima. Ustaški vodeći ljudi sebe su prikazivali kao one koji rade za dobrobit i spas vlastite nacije. Protužidovske predrasude i stereotipi prezentiraju se javnosti: Židovi su bogataši, bave se špekulacijama i prljavim načinom trgovanja, korupcijom su se ukorijenili u društvenoj zajednici, sebični su i ravnodušni. Konačni propagandni efekt u NDH trebao je imati za cilj opravdanost zakonskih odredbi i mjera na osnovi kojih su tisuće Židova deportirani. Zagrebački *Hrvatski narod* napisao je: „Neka samo idu otkuda su došli, da ih se jednom već riješimo. Ustaška Nezavisna Država Hrvatska učiniti će svoje.“ Svemu tome doprinijelo je nerazumijevanje i nepoznavanje židovskih vjerskih obreda i načina života. Mistificiranjem Talmuda, židovske vjerske knjige, nastojat će se izazvati sumnja o temeljima židovskih stremljenja. S obzirom da je nepoznavanje Talmuda bilo rasprostranjeno među nežidovima, propagandisti su lagali i izmišljali govoreći o talmudskim zapisima. Velik broj tekstova napisan je kako bi se Židovi demonizirali na temelju brojnih motiva iz Talmuda. Nastojalo se uvjeriti javnost kako Židovi žele vladati nad cijelim svijetom, a Hannah Arendt ističe kako je najefektnija izmišljotina nacističke propagande priča o svjetskoj zavjeri Židova.⁴⁰ U konačnici, namjera protužidovske propagande bila je da se Židovi dehumaniziraju te da ljudi prema njima razviju ravnodušnost i mržnju. Takva društvena klima bila je nepogodna za židovsku zajednicu te su oni teško mogli pronaći bilo kakva rješenja. Nakon provedenog terora i uspješne propagande, Židovi su deportirani kako bi se provelo „konačno rješenje“ židovskog pitanja.

³⁹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 23-26.

⁴⁰ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 30-32.

4.3. Rasna teorija urođene toksičnosti krvi

Rasna teorija od samih početaka imala je vrlo veliku važnost u nacističkoj ideologiji. Ona je imala svoje korijene te se postupno razvijala u smjeru koji je odgovarao nacistima i njihovoj doktrini novog europskog poretka. Rasni teoretičari imali su za cilj očuvati čistu njemačku krv od prljave židovske. Opsjednutost rasnim teorijama i zakonima postojala je i zbog eugenike njemačkog naroda. Biološki se nadzirao njemački narod i pristupilo se „pročišćivanju“ vlastite rase.⁴¹

Rasni su zakoni zabranjivali seksualne odnose Židova s osobama njemačkog podrijetla te je zadaća bila održavanje čistoće rase i krvi. Hitler u *Mein Kampf* spominje Židova kao najveću suprotnost Arijeu te uvodi pojam oskrvnjivanja krvi. U *Hrvatskom narodu* iskan je Obrazac za tiskanice izjave o rasnoj pripadnosti te se daju jasne upute kako se ispituje i izražava rasna pripadnost. Brojnim napomenama u novinama potvrđuje se važnost rasnog popisivanja Židova. Govori se o potrebi pročišćenja hrvatskog naroda od katastrofalnog židovskog utjecaja te se naglašava važnost čistoće hrvatskog etničkog bića. *Novi list* stiče kako zakonske odredbe služe da se „očisti hrvatski narodni život od pogubnog utjecaja židovskog duha jer je on najopasniji bakterij za svaki narodni organizam u koji se uvuče.“⁴²

Židove se, također, određuje ne samo kao posebnu rasu, nego i kao poseban pojam koji okuplja sve loše karakteristike, zbog čega je ono postalo „rak-rana“ svakog naroda. Nedugo nakon što su zakonske odredbe stupile na snagu u NDH, sve najvažnije novine isticale su važnost očuvanja čiste hrvatske krvi. Također, često se mogla uočiti teza da je hrvatsko selo očuvalo svoju čistu hrvatsku krv te da se u njega nije infiltrirala židovsko-tuđinska krv. S druge strane, isticalo se kako je zla krv dospjela među gradsko pučanstvo. Panično se isticalo kako su Židovi preuzeli cjelokupni javni život i zagospodarili njime. Isprva, popisivani su samo čistokrvni Židovi, da bi nakon nekog vremena zakoni postajali sve rigorozniji te su osobe s bilo kakvim židovskim krvnim srodstvom bile evidentirane. Isticanjem da se tako postupa sa Židovima svugdje u svijetu, stvorena je podloga za moralnim opravdanjem. Ustaška brošura *Podčovjek* za cilj je imala uvjeriti javnost o pozitivnom učinku provedbe rasne teorije. U brošuri su se nalazile usporedbe fotografija koje su trebale prikazati razlike čovjeka i podčovjeka u čijoj je srži bila rasna teorija. S jedne strane nalaze se svjetloputi i nasmijani ljudi kao predstavnici europske rasne zajednice, a s druge tamnopusi, prljavi,

⁴¹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 67.

⁴² Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 68-70.

namrgođeni Židovi. Propagandistički tekst pratio je spomenute fotografije i razdvajao ljude čiste krvi i podčovjeka. Teorijska jezgra teorije rase sastoji se u ideji o tuđoj krvi.⁴³ Krv omogućava život, a Židova karakterizira njegova krv. Stoga će se uništenjem njegove krvi otkloniti prijetnja arijskoj čistokrvnosti. Potpuno uništenje židovske krvi moguće je jedino fizičkom likvidacijom Židova. Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti koja je stupila na snagu 30. travnja 1941. godine objašnjava tko se smatra osobom židovskog podrijetla te se postavlja temelj za progon i genocid.⁴⁴

4.4. Rasni zakoni

Netom nakon formiranja prve hrvatske državne vlade, 24. travnja, ministar pravosuđa dr. Mirko Puk, najavio je donošenje protužidovskih zakona.⁴⁵ *Hrvatski narod* donosi njegovu izjavu kako se priprema osnova zakona o Židovima te da se detalji još ne znaju. U novinskim člancima isticalo se kako u izradi zakona sudjeluju najbolji pravници i biolozi. U NDH se, krajem travnja 1941. godine, proglašavaju Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda i Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti.⁴⁶

Nedugo nakon toga, donosi se još jedna Zakonska odredba o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda. Tri spomenute zakonske odredbe predstavljaju osnovu protužidovske propagande koje u svojoj srži imaju pročišćavanje od židovstva. U svakodnevnicu u NDH židovska zajednica stavljena je izvan zakonske zaštite. Rasni zakoni su u konačnici odredili provedbu „konačnog rješenja“ u NDH. Slavko Kvaternik, u svojim iskazima pred jugoslavenskim istražnim organima, navodi kako su on i ustaški vođe bili u neku ruku prisiljeni donijeti rasne zakone. On takvim pristupom nastoji relativizirati rasnu komponentu ustaške ideologije.⁴⁷

Tijekom predratne ustaške emigracije, ustaška ideologija je prihvatila elemente nacističkog rasnog antisemitizma. Anti Paveliću, kao poglavniku NDH, bilo je jako stalo da u očima Hitlera i nacista bude promatran kao odlučan i oštar zagovornik protužidovske politike. Odredbu o rasnoj pripadnosti i Zakonsku odredbu o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskoga

⁴³ Isto, 72-84.

⁴⁴ Isto, 85.

⁴⁵ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 89.

⁴⁶ Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945* (Zagreb: Liber, Školska knjiga, 1978), 175.

⁴⁷ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 89-90.

naroda, potpisali su Pavelić i dr. Milovan Žanić, a na prijedlog ministra unutarnjih poslova dr. Andrije Artukovića koji ih propisuje i proglašava. Zakonsku odredbu o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda od 4. lipnja 1941. godine, potpisali su uz Pavelića ministar za bogoštovlje i nastavu dr. Mile Budak, ministar zdravstva i udružbe, dr. Jozo Dumandžić i ministar unutarnjih poslova dr. Andrija Artuković. Osječki *Hrvatski list* objavio je tekst *Smisao odredaba o Židovima* u kojem se govori o velikom političkom govoru Poglavnika. Piše se o mjerama koje su poduzete protiv Židova u NDH te se spominje i socijalno-ekonomski smisao; „Tumači se da hrvatski narod nije osvetoljubiv... ali smo morali poduzeti mjere, kako bi se hrvatski narod obranio od neumornih i nametničkih presizanja židovske rase u naš obiteljski, prosvjetni, socijalni i ekonomski život.“⁴⁸

⁴⁸ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 99.

4.5. Židovski „ekskluzivizam“ i Talmud

Kao što je već navedeno u prijašnjem poglavlju, motivi koji su nađeni u talmudskim sadržajima služe mistifikaciji, odnosno demonizaciji Židova.⁴⁹ Upravo je Talmud za protužidovsku propagandu bio dokaz kojim se potvrđivao njihov ekskluzivizam, superiornost i omalovažavanje ostalih naroda te njihova želja za vladanjem nad cijelim svijetom. Za protužidovsku propagandu Talmud postaje riznica notornih laži i strašnih sadržaja.⁵⁰

Želi se potaknuti izuzetno negativne emocije prema Židovima, njihovom izgledu i svemu što se uz njih veže. *Hrvatski narod* početkom lipnja 1941. donosi tekst pod naslovom *TALMUDSKA IDEOLOGIJA*. Ističe se kako je to najvažnija knjiga židovskih rabina i židovskih škola. Pokušava se nametnuti mišljenje kako Talmud služi za indoktrinaciju židovske djece od najranije dobi te je rečeno kako treba izdati Talmud na hrvatskom jeziku, da bi ga mogao pročitati svaki Hrvat te da bi mu odmah bilo jasno kakvi su Židovi. Potpuno je izjednačena talmudska i židovska ideologija te riječi Talmuda i židovske zajednice. Talmud postaje propagandni čimbenik kojim se pokazuje kako su Židovi podli i lukavi, da imaju skrivene namjere te da ih ne treba žaliti. *Šulhan aruh*, kao najnoviji moderni dio, smatran je kao najgori dio Talmuda te *Hrvatski narod* prenosi primjere njegovih propisa: „Nežidova smiju Židovi prevariti... Dijete u tijelu ropkinje ili nežidovske nije vrijednije od živinčeta.. Svi Nežidovi potpadaju pod sumnju grabeža, umorstva i razbludnosti...“⁵¹ Objavljen je tekst *Kako nas Židovi preziru* u listu *Hrvatski narod*, 15. lipnja 1941. u kojem su Židovi predstavljeni kao stranci i nespojivi s hrvatskim narodom, ali i bilo kojim drugim narodom. Mistificiranje „demonskog“ nauka Židova smješta se u daleke i nepoznate istočnjačke predjele. Navedeno je kako kod Židova postoji duboki prijezir za sve one, koji nisu članovi izabranoga, kraljevskoga naroda. Otpor prema židovskom narodu koji se može uočiti u svim narodima, tumači se optužbom prema kojoj se Židovi odlikuju dominacijom i najstrožom isključivošću. Objašnjeno je kako je kod Židova vjerski zakon ujedno i građanski zakon i obrnuto, zbog čega je židovski stoljetni ekskluzivizam razlog otpora prema njima. *Novi list* navodi kako Židovi imaju svoje urođene negativne osobine te ističu izdvojenost njihove rase. Satirične priče koje su se pojavljivale u propagandnim zapisima zapravo su uljepšavale realnost, dok se iza satire provodio genocid. U jednom tekstu navedeno je: „...naš je svijet

⁴⁹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 45.

⁵⁰ Zuckerman Itković, „Funkcija protužidovske propagande zagrebačkih novina u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od travnja do srpnja 1941. godine“, 93.

⁵¹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 49.

mudar... naš svijet ima nepogrešivu školu, a to je stoljetno životno iskustvo. Stoljeća su podučila i uvjerala našeg pučanina, da je Židov negativna pojava, da je on razoran element, da ga se treba čuvati, da od njega treba ograditi svoj dom, da ga ta kuga ne zagadi... U Zagorju, Hercegovini, Međimurju, Slavoniji, Dalmaciji, Srijemu, Bosni, diljem hrvatskim zemalja, Židov je sinonim podlosti, varanja, gramzljivosti, nemorala i tuđinstva, dok su široki hrvatski narodni slojevi uvijek prezirali Židova i prema njemu osjećali prirodnu odvratnost.“ Autor Ante Oršanić objavljuje pet zakona iz Talmuda po uzoru na srpsku protužidovsku propagandu, odnosno autora Milorada Mojića. Zakoni glase:

1. Ljubite jedan drugoga.
2. Ljubite pljačku.
3. Ljubite bečarenje.
4. Mrzite svoje gospodare Nežidove.
5. Ne govorite nikada istinu.⁵²

Tekst je napisan nakon velikih deportacija zagrebačkih Židova tijekom kolovoza 1942. kako bi se javnost stišala i opravdala postupke ustaških vlasti. Listovi poput *Ustaše*, *Novog lista* i *Osvita* također se osvrću na Talmud i izvrću njegove sadržaje.

4.6. Izložba *Židovi*

Vrlo bitan element sustavne protužidovske propagande bilo je organiziranje javnih protužidovskih izložbi. U NDH je oformljena putujuća izložba pod naslovom *Židovi* koju je osmislio i izradio židovski pododsjek DIPU-a.⁵³ Ovakav tip izložbi osmišljen je od strane nacista. Izložba *Židovi* u potpunosti je osmišljena i realizirana od strane domaćih kolaboracionista. Još od siječnja 1942. godine počinju pripreme za organizaciju izložbe. Putujuća izložba *Židovi* otvorena je u Zagrebu 1. svibnja 1942. godine.⁵⁴ Ona je imala važan vanjskopolitički efekt, jer je pokazivala odlučnost u provođenju protužidovske politike. Tijekom siječnja 1942. u *Novoj Hrvatskoj*, javnosti se uputio poziv pod naslovom *Prikupljanje knjiga o Židovima*, kako bi se pomoglo spomenutom uredu u prikupljanju podataka o takozvanom protuhrvatskom djelovanju Židova do osnutka NDH. Sredinom

⁵² Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 49-53.

⁵³ Mario Jareb, *Mediji i promidžba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016), 123.

⁵⁴ Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, 178.

travnja javljeno je kako će izložba biti otvorena u Umjetničkom paviljonu na Trgu kralja Tomislava u Zagrebu.⁵⁵ Na izložbi je najavljeno prikazivanje razvoja židovstva u Hrvatskoj, razorni rad i rješenje židovskog pitanja u NDH. Od sredine travnja, u *Novoj Hrvatskoj* i *Hrvatskom narodu* kontinuirano se naglašavaju i reklamiraju zanimljivosti, značenje i bit buduće izložbe. Takvim načinom pobuđuje se interes javnosti. Uvjerava se kako izložbi nije za cilj propagandno izlaganje Židova nego se nastoji prikazati istina o „podmuklim neprijateljima hrvatstva“. Fotografije su zamijenili brojni apsurdni i nerealni crteži koji su za cilj imali izrugivati Židove. *Hrvatski narod* u rubrici pod imenom *Kulturni pregled*, pet dana prije otvorenja izložbe, objavljuje *Protukulturni rad Židova*. U njemu su Židovi optuženi za razoran rad na kulturnom polju te se ističe njihova potreba za pornografijom. *Nova Hrvatska* izbacuje rubriku pod nazivom *Život Zagreba* s naslovom *Svečano otvorenje protu-židovske izložbe obaviti će se 1. svibnja*. U njoj se narodu poručuje kako će izložba trajati tijekom cijelog svibnja. Uz to, objavljen je popratni tekst *Židovi kao trgovci robljem*. Nakon vrlo velike buke oko važnosti izložbe, ona je konačno i otvorena. *Nova Hrvatska* objavljuje naslovnicu *Otvorena je izložba ŽIDOVI*. Izložba je otvorena u ime Poglavnika od strane dr. Andrije Artukovića. Nadalje, ističe se kako su otvorenju prisustvovali mnogi uglednici, a uvodni propagandni govor održao je Pročelnik DIPU-a dr. Vilko Rieger.⁵⁶ Na izložbi se tiskala i knjižica o sadržaju i rasporedu izložbe:

1. Židovi u najstarija vremena
2. Židovsko naseljivanje u hrvatske zemlje od razorenja Jeruzalema 70. god. pos. Kr. do patenta o toleranciji god. 1788.
3. Židovi u Hrvatskoj od 1782. - 1918.
4. Židovi kao saveznici hrvatskih tlačitelja od 1918. – 1941.
5. Dani slobode
6. Židovi u ostalim zemljama⁵⁷

Hrvatski narod i tjednik *Spremnost* pridružuju se predstavljanju izložbe te cijeli svibanj novine će pratiti i izvještavati u vezi događanja oko izložbe. Protužidovskim sadržajima huškati će se javnost i poticati ih da izložbu posjete. Nakon otvorenja izložbe, sve najvažnije novine objavljuju kako je zanimanje i odaziv na izložbu ogroman te da nijedna druga izložba nije pobudila toliko znatizelje hrvatske javnosti. Nakon Zagreba izložba se premješta u Karlovac te je napomenuto kako će biti otvorena od 4. travnja do 15. lipnja.

⁵⁵ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 113.

⁵⁶ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 114-116.

⁵⁷ *Isto*, 117.

Izložba je postavljena u prostorijama Hrvatskog doma. Govor prije izložbe održao je prof. Franjo Mikšić. Nakon otvorenja, napominjano je kako je izložba polučila veliki interes. Nakon Zagreba i Karlovca, došlo je vrijeme da se izložba preseli u Osijek. Otvorio ju je dr. Stjepan Hefer koji je održao kraći govor. Postavljena je u dvorani Narodnog Kasina. Nakon toga, izložba se seli u Vukovar, a zatim u Zemun. Ljude se potkupljivalo da posjete izložbu subvencioniranjem karata za vlak, kako u Zemunu tako i kasnije u Sarajevu. Za izložbu u Sarajevu tvrdilo se da je najuspješnija od svih izložbi s velikim brojem posjetitelja te njihovim oduševljenjem. U konačnici, može se zaključiti kako je izložba ispunila svoja očekivanja i nastojanja. Odašlala je poruke koje je željela: Židovi imaju poguban utjecaj na hrvatski narod, da je Jugoslavija zapravo bila židovska tvorevina i da su se uvijek borili protiv slobode hrvatskog naroda. Propagandni izvještaj s izložbe jasno opisuje kakav je karakter imala: „Dugo su Židovi izrabljivali na najpodliji i najsebičniji način naš narod, a ipak su sve do prošle godine ostali nekažnjeni.“⁵⁸

4.7. Židovsko „protuhrvatstvo“

Protužidovskoj politici u NDH moralo se pronaći opravdanje i pronađeno je u takozvanom protuhrvatskom djelovanju Židova u NDH. Ustaškom vodstvu u cilju je bilo prikazati kako je hrvatski odnos istovjetan europskom odnosu prema Židovima. Cilj je bio prikazati Židove kao protivnike svakog naroda pa tako i hrvatskog. Upravo zbog toga, navodilo se kako će borba s njima biti neizbježna i izuzetno teška jer je protivnik podmukao i zao. Prikazani su kao konstantni neprijatelji hrvatskog naroda i njegove slobode te da uništavaju pomisao o stvaranju hrvatske države. Optužuje ih se da su oduvijek namjerno utjecali na slabljenje hrvatske nacionalne svijesti te da su surađivali s tuđincima. Naglašeno je kako su služili srpskoj politici u Kraljevini Jugoslaviji te na taj način radili protiv interesa hrvatskog naroda. Njihova imovina je kontinuirano pljačkana, no ustaše to nisu gledale kao pljačku nego vraćanje hrvatskom narodu ono što je njegovo. Nemilosrdno ih se napadalo kako se bave prljavim načinom zarađivanja, odnosno prljavom trgovinom te da su na taj način zgrtali hrvatski novac. Osim Židova, na meti bivaju i slobodni zidari te kapitalistički sistem za koji se navodi da je pogodovao Židovima. Često se za slobodno zidarstvo i Židove ističe kako su radili zajedno, a protiv hrvatskog naroda. *Novi list*, 5. svibnja 1941. prenosi riječi

⁵⁸ *Isto*, 118-124.

Hrvatskog radničkog saveza koje su bile upućene ustaškim vlastima. Rečeno je kako su kućne pomoćnice koje su radile kod Židova u vrlo teškom položaju te da ih se otpusti uz otpremninu. Vremenom ova tema postaje goruća te novine sve nemilosrdnije prenosi takve teze s naslovima poput *Židovskom izrabljivanju djevojaka arijske krvi je kraj*. Donesena je zakonska odredba kojom se ne smiju zapošljavati arijske djevojke mlađe od 45 godina za rad u kući. U stvarnosti, žene i djevojke željele su ostati raditi kod svojih poslodavaca Židova, no ustaške vlasti to uglavnom nisu dopuštale.⁵⁹

Nadalje, isticalo se kako su zagospodarili gotovo svim poduzećima i bankama svojim lihvarstvom i spekulacijama. Nakon toga, ovladali su industrijom, trgovinom, velikim obrtom i slično. Spominjano je kako u siromašnim krajevima Hrvatske uopće nema Židova te da je to najbolji pokazatelj koliko vole novac i položaj. Svi tekstovi pojedinih novina i listova, poput *Ustaše, Nezavisne Hrvatske, Danasa, Hrvatske svijesti, Hrvatske krajine, Handžara i Spremnosti* govore sve najgore o Židovima i njihovom utjecaju na hrvatski narod te kako se tome mora stati na kraj. Okarakterizirani su kao krijumčari, pljačkaši, vršitelji pobačaja kod arijevske djevojke i žena, seksualni predatori te se najavljuje njihovo istrebljenje. *Novi list* 22. kolovoza 1941. izvještava kako je židovski duh kvario hrvatsku žensku omladinu i da su djevojke počele živjeti hohštaplernim životom Židovki, kojeg karakterizira moda, šminkanje, cigarete, kavane, barovi, crnačka glazba i plesovi.⁶⁰ Naravno, svi ti propagandni sadržaji za glavni cilj su imali huškanje javnosti protiv Židova. Optužbama da su Židovi zgrtali novac na razne načine, a da su Hrvati jedva zarađivali za kruh, izazivala je kod Hrvata zavist i srdžbu prema židovskoj zajednici.

4.8. Pojavljivanje naznaka „konačnog rješenja“

Narod se od samog početka pokušavalo uvjeriti u neophodnost rješavanja židovskog pitanja. Prva zakonska odredba o Židovima bila je Zakonska odredba o sačuvanju hrvatske narodne imovine. Ta odredba je poništila sve pravne poslove između Židova međusobno i Židova i drugih osoba koji su bili ugovoreni. Prvi protužidovski tekst pod naslovom *Protiv Židova treba poduzeti najstrože mjere* objavljen je 20. travnja 1941.⁶¹

⁵⁹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 143-145.

⁶⁰ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 149-150.

⁶¹ *Isto*, 168.

Do izražaja dolazi sve veća ekskomunikacija Židova. Donose se naredbe o napuštanju gradova i kontroli kretanja Židova. Nadalje, za židovske trgovine su imenovani povjerenici koji ih kontroliraju te su trgovine morali označiti posebnim oznakama kako bi se znalo da su židovske. Sarajevski *Novi list* obavještava kako u gradu Sarajevu Židovi odlaze na prisilni rad. U svibnju 1941. *Hrvatski narod* objavljuje naslovnicu s natpisom *ŽIDOVSKO ĆE SE PITANJE RADIKALNO RIJEŠITI*. Također, donose se odredbe prema kojima se Židovi moraju iseliti iz sjevernog dijela Zagreba pod prijetnjama prisilne evakuacije. Uskraćuje im se i sloboda kretanja te se određuje kako od 9 sati navečer do 6 sati ujutro ne smiju izlaziti na ulicu nego moraju biti u svojim stanovima. Situacija se zaoštrava te *Novi list* prenosi vijesti iz Zagreba, kako će se one Židove koji se ne budu pokoravali odredbama otpremiti u koncentracijske logore. Osječkim Židovima naređeno je kako se u roku mjesec dana moraju iseliti u predviđene ulice. Na snagu dolaze zakoni o promjeni židovskih prezimena i označavanju Židova i njihovih tvrtki. Zabranjeno im je nošenje hrvatskog znakovlja i boja, kako se ne bi mogli prikriti.⁶²

Polako se pojavljuju naznake masovnih deportacija, pod naslovom *Zabranjuje se Židovima, da izlaze ili oputuju s teritorija grada Zagreba*. Većina židovske populacije u NDH živjela je u Zagrebu i Sarajevu, odnosno njih skoro 23.000. Upravo zbog toga zabranjen je izlazak Židova iz tih gradova kako bi se lakše deportirali u logore. Znakovi konačnog rješenja mogli su se vidjeti još od svibnja 1941., kada se počelo pisati o „čišćenju“ Židova. Počeli su se koristiti izrazi poput evakuacije, rješenja, otpremanja. Novinska propaganda na sve moguće načine nastoji opravdati čin deportiranja Židova smišljajući lažne optužbe. Vijesti o njihovom odvođenju u tisku bile su sve rjeđe, dok se nisu potpuno prestale objavljivati. Sve češće se počelo pričati o strahotama u logoru Jasenovac te su zbog toga ustaške vlasti to pokušale zataškati na različite načine te isticati kako je to samo radni logor.⁶³

4.9. Pljačka židovske imovine

Netom nakon dolaska ustaša na vlast, otpočinje pljačka židovske imovine. U židovskim trgovinama, poduzećima, radnjama i sl. postavljeni su ustaški povjerenici. Tako su ustaške vlasti mogle lakše nadzirati Židove i njihovu imovinu. Zbog sustavne pljačke, donesene su zakonske odredbe koje bi regulirale posljedice pljačkanja. Evidentiranje židovske

⁶² *Isto*, 169-175.

⁶³ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 180-184.

imovine postala je svakodnevica. 5. lipnja 1941. objavljena je Zakonska odredba o obveznoj prijavi imetka Židova i židovskih poduzeća i Zakonska odredba o sprječavanju prikrivanja židovskog imetka.⁶⁴ *Hrvatski narod* obavještava da su Židovi dužni prijaviti svoju imovinu. Objavljuje se prijetnja kako će svi oni koji ne prijave ili zataje svoju imovinu kazniti teškom tamnicom od 1 do 10 godina i oduzimanjem imovine. Glavni razlog zbog kojeg se opravdava pljačka objašnjava se zbog nesrazmjera broja Židova unutar narodnog gospodarstva u odnosu na broj Židova unutar cjelokupnog pučanstva u gradovima NDH. Optuženi su kako je gotovo sva zagrebačka privreda u židovskim rukama i da se tome mora stati na kraj. Ustaške vlasti propagandno su objašnjavale kako oni samo vraćaju ono što je bilo ukradeno hrvatskom narodu a Židovi su preoteli špekulacijama i pohlepom. Povodom zakonske odredbe o podržavljenju imetka Židova i židovskih poduzeća, naglašava se kako njihov imetak mora služiti državi i narodu.⁶⁵ Došlo je do procjene židovskih trgovina i poduzeća koja su na prodaju s punim nadzorom ustaške vlasti u NDH. Preuzimanje židovske imovine stavljeno je u ovlast Uredu za podržavljeni imetak koji je bio pod okriljem Ministarstva državne riznice.⁶⁶

5. Židovska „suradnja“

5.1. Židovi i Narodnooslobodilački pokret

Kao pokretače i idejne začetnike komunizma, protužidovska propaganda je prozvala Židove jer na čelu komunizma kao ideolog stoji Židov, Karl Marx. Komunizam kao ideja bio je žestoko omražen te je shvaćan kao nešto što je u suprotnosti svemu što je nacionalno kako bi Židovi obmanuli narod i zavladao njime. Boljševizam je postao neodvojiv kada se govori o protužidovskoj propagandi i „židovskim interesima“ te se govorilo kako on kao i židovstvo ima karakteristike lukavosti, prijevare, pohlepe, podlosti itd.⁶⁷

Nakon napada nacističke Njemačke na Sovjetski Savez, ustaški teror na komuniste i protivnike njihovog režima postaje sve radikalniji. Upotrebljavani su izrazi poput: židomarksistička doktrina, žido-komunizam, židovsko-boljševičke zvijeri itd. Takve i slične

⁶⁴ Zuckerman Itković, „Funkcija protužidovske propagande zagrebačkih novina u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od travnja do srpnja 1941. godine“, 89.

⁶⁵ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 195-204.

⁶⁶ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 212.

⁶⁷ Jareb, *Mediji i promidžba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, 816.

nazive iskorištavaju i objavljuju razne novine, poput zagrebačkog *Novog lista* od srpnja do rujna 1941. godine. Židovi su se na sve moguće načine spašavali te su znali kako sigurnost i spas mogu pronaći ako stupe među partizane. Ustaše su odmah našle poveznicu među njima. Židov Moša Pijade izdvojen je kao najbliži suradnik Titovih partizana te kao žestoki mrzitelj Hrvata. Ustaše su prozvale partizane neprijateljima te naglasile kako postoje dva tabora: jedan ustaški gdje vlada red i rad, a drugi boljševičko-židovski, tabor rušenja, ubijanja i zvjerstava. U sarajevskoj *Hrvatskoj svijesti* partizane karakteriziraju kao razbojnice, koji napadaju mirna hrvatska, muslimanska i katolička sela, i naglašavaju njihov židovsko-glavničarsko-boljševički duh. Neprestano se naglašava kako su Židovi u partizanskim odredima politički komesari te da oni povlače sve konce. List *Handžar* Tita proglašava slugom Staljina, kojeg na uzici vodi Židov Moša Pijade.⁶⁸

5.2. Židovi, boljševizam i Sovjetski Savez

Nacistički napad na Sovjetski Savez direktno utječe na ustašku protužidovsku propagandu.⁶⁹ Sve više dolazi do izražaja naglašavanje „židovskog boljševizma“ koji je osmišljen od strane Židova po uputama svjetskog židovstva. 5. srpnja 1941. objavljuje se tekst u *Novom listu* koji obavještava „Prirođeno neprijateljstvo hrvatskog naroda prema židomarksizmu“ kojemu je cilj prikazati „židomarksizam“ kao uništavatelja moralnih i duhovnih vrijednosti hrvatskog naroda. Za ustaškog dužnosnika Vjekoslava Blaškova, boljševizam je ideja internacionalnog židovstva. Naglašavao je kako Židovi žele stvoriti jednu veliku svjetsku državu u kojoj će imati svu vlast. *Novi list* objavljuje kako su Židovi uvukli Sovjetski Savez u rat te da je boljševički režim uništio ruski narod. Nadalje, sve istaknutije ustaške novine pišu o tome kako je Marx mrzitelj hrvatskog naroda i da nikad nije htio da Hrvatska postane samostalnom državom. Ističe se kako je židovski duh „došao do punoga izražaja u marksizmu, komunizmu i boljševizmu.“ U širenju komunizma kao glavni akteri ističu se Židovi i međunarodno židovstvo te se oni definiraju kao protivnici nacionalnoga.⁷⁰

⁶⁸ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 217-224.

⁶⁹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 231.

⁷⁰ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 241.

5.3. Židovi i Sjedinjene Američke Države

Protuamerička propaganda u ustaškom tisku također se povezivala sa židovstvom. Često se mogla pronaći krilatica *židovska Amerika*. *Hrvatski narod* objavljuje tekst s naslovom *Amerika neprijatelj novog poretka*. Na Roosevelta se gleda kao na židovskog pijuna te su Židovi optuženi kao glavni pokretači Rooseveltove politike. Navodi se kako je američki narod pod utjecajem židovske propagande te kako ga ona uništava. Objašnjava se kako su postali veliki domoljubi jer su narod bez domovine, a od Amerike imaju veliku korist. Tvrdi se kako su Židovi zavlada SAD-om pomoću korupcije i da ih svjesno uvlače u rat. *Nova Hrvatska* obavještava: „Amerikanci su naivni te se daju varati od predsjednika, koji je i tijelo i dušu prodao Židovima.“ Samuel Rosenman, Rooseveltov savjetnik, istican je kao stvarni predsjednik i vođa SAD-a.⁷¹

5.4. Židovi, plutokracija, slobodno zidarstvo i boljševizam – međunarodno židovstvo

Židovski narod, koji nije imao svoju domovinu i bio je razasut svugdje po svijetu, optuživan je kako želi ovladati cijelim svijetom. Ustaška protužidovska propaganda zdušno je isticala „međunarodno židovstvo“ i želju za njihovom dominacijom. Ustaški tisak ističe kako je komunizam zakonito dijete kapitalizma te da oba sustava imaju po jedan povlašteni sloj koji u rukama ima svu moć, a taj sloj su Židovi. Članak *Fronta židovske internacionale* navodi kako: „Žido-kapitalistička akcija i žido-marksistička reakcija imaju potpuno istovjetan cilj prastare židovske zavjere: gospodstvo nad svim narodima svijeta“. *Hrvatski domobran* iznosi stavove o masoneriji, kapitalu i židovstvu: „Da svoju vlast masoni što jače učvrste, povezuju je s moći židovskog kapitala tako, da se danas židovstvo pretvorilo u masoneriju, a masonerija uzela čisti židovski duh beznarodnosti i skrajnje borbe samo za sebe i ovozemna tvarna dobra. Taj židovsko-masonski duh rastakao je tokom 19. i 20. stoljeća narodno tijelo i narodnu misao po svim europskim državama.“ Neumoljivo ih se optužuje kako su zagospodarili međunarodnim kapitalizmom, marksizmom i slobodnim zidarstvom. 1943.

⁷¹ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 253-258.

objavljuje se tekst *Plutokracija, židovstvo i boljševizam* u kojoj se iznosi kako su Židovi poveznica između Istoka i Zapada, tj. kako ojačava međunarodna židovska mreža.⁷²

7. Cionizam

Cionizam je pokret čija je idejna zamisao okupljanje Židova u obnovljenu nacionalnu državu te je ime dobio po brdu Zion (Cion). Takve ideje duboko su ukorijenjene u židovsku svijest, no ipak moderni politički cionizam utemeljen je kraljem 19. stoljeća. Njegov tvorac je Theodor Herzl.⁷³ Centar pokreta je uspostavljen u Beču, gdje je Herzl izdavao tjednik *Die Welt (Svijet)*.⁷⁴ Pitanje Židova i Palestine u ustaškom tisku pojavilo se samo kao marginalna tema. Iskonstruirana je teza da Židovi žele Palestincima preoteti njihovu zemlju. Takve i slične vijesti imale su za cilj izazvati mržnju i gnjev muslimanskog stanovništva u NDH prema Židovima. Veliku Britaniju i Churchilla nastojalo se prikazati kao čvrste suradnike međunarodnog židovstva. U siječnju 1942. objavljen je tekst s naslovom *Podpunu predaju Palestine Židovima obećaje Churchill*. S druge strane, ističe se poveznica SAD-a i Roosevelta sa Židovima. U tisku je objavljeno: „predsjednik Roosevelt bdije nad sudbinom židovstva te da će nakon svršetka rata, kada on pristupi preuredjenju svijeta, uzkrsnuti i veliko židovsko carstvo na Blizkom Iztoku s Tel-Avivom kao prijestolnicom.“ Zagovara se teza kako su veliki kapitalistički trustovi postali najveći zaštitnici Židova te suradnici ekspanzivne politike židovstva. Pojedine novine navode kako Židovi zapravo i ne teže za Palestinom kao svojom domovinom te se time želi istaknuti nedostatak njihovog domoljublja. Ističe se kako bi Židovi čak i da dobiju svoju državu, ostali internacionalni, jer kako se navodi, bilo bi i ludo očekivati, da bi međunarodno židovstvo za volju bilo kakove židovske države napustilo svoje pozicije u svijetu, jer bi time bilo lišeno upravo presudnog utjecaja.⁷⁵ Prema tome, Židovi bi i dalje ostali svugdje po svijetu te bi i dalje putem plutokracije, liberalizma i boljševizma prodirali do prevlasti u svijetu. Tisak 1943. objavljuje tekstove o krvavom razračunavanju na koje se spremaju Židovi i Arapi. Zaključno, konstatiraju kako bi „Palestina trebala postati bastion židovskog prodiranja u svjetsko gospodstvo, od kuda bi sve niti vodile po celom

⁷² Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 273-277.

⁷³ „Cionizam“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 28. VIII. 2021. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=11906>

⁷⁴ „Zionism“, *Encyclopedia Britannica*, pristup ostvaren 28. VIII. 2021. <https://www.britannica.com/topic/Zionism>

⁷⁵ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 305-309.

svietu te preko židova u raznim državama, preko poslanstva i diplomatskih predstavništva nove židovske države, ostao bi sačuvan sudbonosni utjecaj židovstva u svim narodima i državama.“⁷⁶

⁷⁶ Zuckerman, *Psihologija holokausta*, 311.

8. Zaključak

Propaganda usmjerena protiv Židova u NDH pokazala se vrlo agresivnom još od samih početaka. Takav vid netolerancije ogleda se u ideologiji ustaškog režima koja je zasnovana na nacističkim temeljima, no prilagođena posebnostima hrvatskog okruženja. Stoga, može se zaključiti kako je NDH zapravo bila poltronska, kolaboracionistička i satelitska tvorevina koja ne bi niti postojala bez odobrenja sila Osovine, ponajviše nacističke Njemačke. Preuzimanjem i uvođenjem potpunog nadzora u cjelokupni propagandni sustav, ustaška vlast dobila je prostor za diktiranje svojih pravila. Mjere uperene protiv Židova pojačavane su gotovo svakodnevno te je ubrzo započela njihova deportacija u koncentracijske logore. Većina srednje klase u NDH nije podržavala antisemitizam, dok su ga pojedini obrtnici, radnici, crkveni krugovi i manji dio srednje klase podržavali. Široka masa ljudi pravila se kako ne vidi i ne čuje strahote koje su se događale u njihovoj blizini, a sve zbog konformizma i straha.

Ključni elementi protužidovske propagande su zasigurno bili oni psihološki, koji su navodili i uvjeravali društvo kako su mjere koje su okrenute protiv Židova potrebne i opravdane. Svakodnevnom demoniziranjem Židova putem tiska, letaka, izložbi i slično, pokušao se nametnuti utisak u svijest društva kako je to učinjeno s valjanom razlogom. Zaključno, vidljiv je ogroman utjecaj nacističke propagande i njihovih ideoloških osnova na ustaški režim i njihove glavne protagoniste. Stvarajući okruženje stalnog straha, nije se postizalo da se samo Židovi boje za svoje živote već i da se drugi ljudi počinju plašiti Židova koji su bili predstavljeni u najgorem svjetlu. Propaganda je svoj cilj ostvarila te se posljedice mogu osjetiti i danas kada se ovaj narod često demonizira.

9. Literatura

- 1) Bekavac, Stjepan i Jareb, Mario. *Politički plakat u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Despot infinitus, 2015.
- 2) „Cionizam“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 28. VIII. 2021., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=11906>
- 3) Jareb, Mario. *Mediji i promidžba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.
- 4) Jelić-Butić, Fikreta. *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945*. Zagreb: Liber, Školska knjiga, 1978.
- 5) Kazimirović, Vaso. *NDH u svetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza von Horstenau 1941.-1944*. Beograd: Nova knjiga – Narodna knjiga, 1987.
- 6) Labus, Alan. „Upravljanje medijima, cenzura te položaj i uloga novinara u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“. *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* 3 (2009), br. 1-2 (4-5): 99-126. Pristup ostvaren 25. V. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=162967
- 7) Labus, Alan. „Politička propaganda i kulturna revolucija u „Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“. *Informatologia* 44 (2011), br. 3: 214-220. Pristup ostvaren 25. V. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=108094
- 8) Labus, Alan. *Politika i novine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Plejada, 2011.
- 9) Labus, Alan. „Novinska promidžba i formiranje javnog mnijenja: politički i ratni ciljevi ustaških vlasti i Trećeg Reicha u tisku Nezavisne Države Hrvatske na kraju Drugog svjetskog rata.“ *Informatologia* 47 (2014), br. 2-3: 100-114. Pristup ostvaren: 25. V. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=185777
- 10) Matković, Hrvoje. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2002.
- 11) Ramet, Sabrina P. *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945*. Zagreb: Alinea, 2009.
- 12) „Zionizam“, *Encyclopedia Britannica*, pristup ostvaren 28. VIII. 2021. <https://www.britannica.com/topic/Zionism>
- 13) Zuckerman, Boško. *Psihologija Holokausta – Protužidovska propaganda u NDH i Srbiji 1941-1945*. Zagreb: Bet Israel, 2011.

- 14) Zuckerman Itković, Boško. „Funkcija protužidovske propagande zagrebačkih novina u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od travnja do srpnja 1941. godine“. *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 1: 79-98. Pristup ostvaren 15. V. 2021. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11579

9.1. Popis priloga

- 1) Prilog 1: Bekavac i Jareb, Politički plakat u NDH, 151.
- 2) Prilog 2: Bekavac i Jareb, Politički plakat u NDH, 54.
- 3) Prilog 3: Bekavac i Jareb, Politički plakat u NDH, 147.
- 4) Prilog 4: Bekavac i Jareb, Politički plakat u NDH, 52.